

Napjainkban is hatályban lévő Beneš-dekrétumok¹

A felvidéki magyarság elüldözése, csehországi deportálása,
kitelepítése és a reszlovakizáció
1945–1948

Bevezetőként röviden az előzményekről: a szovjet Vörös Hadsereg közeledésére 1944 elején a Szlovák Nemzeti Tanács, az SZNT megkezdte egy nemzeti felkelés előkészítését. Tavasszal már a szlovák hadsereg legfelső vezetésének egyes tagjai is azt tervezték, hogy átállnak a szövetséges hatalmakhoz, és a Kárpátok hegygerincén, a Duklai-hágónál megnyitják az arcvonalat a szovjet haderő előtt. Eközben az ország déli területén az első bécsi döntéssel kijelölt magyar államhatáron, katonai erővel a trianoni vonalon túra űzik ki a felvidéki magyarságot.

A mai közhiedelemmel ellentétben nem a jogfosztó Beneš-dekrétumok kiadásával, hanem már hónapokkal korábban az 1944. augusztus 29-én, a kommunista irányítású Szlovák Nemzeti Tanács – alelnöke és belügyi megbízottja Gustáv Husák (1913–1991) – által Besztercebányán kirobbantott szlovák felkelés leverése utáni időszakban kezdődött a felvidéki magyarság kínszenvedésének sorozata. (Husák később a CSKP főtitkára, majd Csehszlovákia államfője volt 1975–1989 között.) Miután 1944. decemberében a Felvidék keleti részét elfoglalta a szovjet Vörös Hadsereg, a moszkvai kommunista emigráció felhívására mindenütt megalakították a helyi nemzeti bizottságokat, és a polgári közigazgatást az SZNT vette át. Az ország nagy részén azonban még tombolt a háború, Pozsonyban Jozef Tiso (1887–1947), Szlovákia államfője, a vezér („Vodca”) volt hatalmon. Amikor a szovjet haderő 1945. január 19-én bevonult Kassára, az SZNT ide tette át a székhelyét. A tanács február 4-én innen intézett *Kiáltványt* a „felszabadított” kelet-szlovákiai területek lakosságához, amelyben közölte, hogy az új Csehszlovákia „szláv, népi demokratikus államalakulat lesz”, de még nem mondta ki nyíltan a magyarság jogfosztását. A SZNT nyilatkozatát a Vörös Hadsereg által már elfoglalt felvidéki tájakon falragaszokon, illetve a tanács akkor, feb-

¹ A Beneš-dekrétumoknak nevezett jogszabályok pontos elnevezése: „A Csehszlovák Köztársaság elnökének dekrétumai”. A Beneš név állandó használata azt a benyomást kelti, mintha kizárólag ő lett volna a jogszabályok szerzője, mert 1940 és 1945 között összesen 141 dekrétumot írt alá, amelyek szövege több vaskos kötetet tesz ki. Az 1945 és 1948 között kiadott és a hozzájuk csatlakozó számos, hátrányosan megkülönböztető dekrétumok, jogszabályok száma 89. Bár Beneš szerepe, az egyes fontos dekrétumok létrejöttében igen jelentős volt, de „szerezőtársként” mégis számba kell venni – többek között – a Csehszlovák Államtanácsot. Ez a testület helyettesítette részben a Csehszlovák Nemzetgyűlést a londoni száműzetés éveiben. Sőt az emigráns kormányt, annak vezetőjét és tagjait is. Beneš azt hangoztatta, hogy Csehszlovákia jogi értelemben, az elnöki lemondás, majd 1939. márciusában, és az azt követő náci német megszállás és feldarabolódás után sem szűnt meg

ruár 4-én kiadott *Národná obroda* című lapjának első számában terjesztették. Két hét múlva, február 16-án Edvard Beneš (1884–1948) bejelentette a londoni csehszlovák vezetőség azon elhatározását, hogy a két kisebbség felszámolásával véglegesen megoldja a német- és a magyarkérdést, mert „az új köztársaság nemzeti állam lesz”.² Itt kell megjegyeznünk, hogy az NKVD tábornoka, Pavel A. Szudoplatov emlékiratából vált ismertté, hogy 1938-ban Beneš a szovjet titkoszolgálat ügynöke lett, akit egy Pjotr Zubov nevű rezidens szervezett be.³

Beneš személyével kapcsolatos egy cseh könyvkiadói előszóból származó idézet. „Tomáš Garrigue Masaryk, vagyis az ember, aki nélkül Csehszlovákia nem jöhetett volna létre – államférfi volt. Az ő szerencsétlen utóda, Edvard Beneš, ez a bogaras motyogó törpe távolról sem volt annak nevezhető. Edvard Beneš likvidátor volt. A háború után nemcsak hogy közvetlenül teljesen jogellenesen likvidálta honfitársainak egyharmadát (!) [a szudétánémeteket] (...) az áldozatok nagy része ártatlan nő, gyermek és öregember volt. Edvard Beneš (...) tudatosan semmibe vette a törvényeket, (...) sárba tiporta a csehszlovák demokráciát, és ezzel előkészítette a terepet a kommunista diktatúrához. Az egyik véres diktátor elől gyáván megfutamodott (amikor is a csehek akarata ellenére és egyetlen lövés nélkül átadta Hitlernek a cseh hadsereg modern fegyverzetét), és néhány évvel ezután hazáját szándékosan eladta egy még véresebb diktátornak [Sztálinnak], illetve ötödik hadoszlopának, a kommunistáknak. (...) mindazt a szörnyűséget, amelyet az embereknek 1989-ig Csehországban [és Szlovákiában] el kellett viselniük, egyetlen hazug, gyáva ember [Beneš] tettei idézték elő!”⁴

Hasonlóan találóan jellemezte Illyés Gyula (1902–1983) író az egykori csehszlovák elnök személyiségét. „Beneš – a korabeli leírások szerint – azzal győzött, az ült ki arcára is, hogy hallatlan szívóssága és munkabírása ráadásul szerényen bájos volt. Ez nagy elhithető erő. Nem egy történetíró ennek tulajdonítja olyan végzetes hatású tanácsainak és 'adatainak' érvényre jutását, mint Tuhacsevszkijnek állítólag tőle eredő gyanúba keverése, a szovjet Hitler-ellenes szövetség elvetése, a gyászos emlékeztető kassai kormányprogram, mely a Lebensraum tébolyának klinikai tüneteit mutatja”.⁵

Visszatérve a korabeli eseményekre: A Szlovák Nemzeti Tanács, az SZNT Elnöksége február 27-én kelt 4/1945. számú törvényerejű rendelete „a németek, magyarok, valamint a szlovák nemzet árulói és ellenségei mezőgazdasági vagyó-

2 BENEŠ, Edvard: Šest let v exilu. Praha, 1947. 225. old. Idézi: GYÖNYÖR József: Terhes örökség. A magyarság lélekszámának és sorsának alakulása Csehszlovákiában. Pozsony/Bratislava, 1994. 226. old.

3 NEMERE István: Beneš, az ügynök. In: *Rubicon*, 2006. 2–3. szám, 115. old. Lásd bővebben, ÁDÁM Magda: Ki volt valójában Beneš? Budapest, 2009. – Egyes adatok szerint 1938 végén, az államelnöki tisztségről való lemondása után Beneš-t az NKVD menekítette ki Cseh-Szlovákiából Nyugatra.

4 KUDLÁČEK, Josef: Kiadói előszó az eredeti cseh kiadáshoz. In: DEDINA, Sidonia: Edvard Beneš. A likvidátor. Utószó Pachman, Luděk; jegyz. Zahorán Csaba. Budapest, 2004. 6. old.

5 ILLYÉS Gyula: Beatrice apródjai. Budapest, 1979. 87. old. – Lebensraum, azaz „élettér”, amely a nemzetiszocializmus kulcsszava volt a német háborús terjeszkedés megokolására – Mihail Ny. Tuhacsevszkij (1893–1937) hajtotta végre a Vörös hadsereg korszerűsítését, és 1935-től a Szovjetunió első öt marsalljának egyike. A tisztogatás során Sztálin-ellenes összeskúvós szervezése és kémkedés hamis vádjával letartóztatták, majd kivégezték. 1957-ben rehabilitálták.

nának elkobzásáról és haladéktalan szétosztásáról” már egyértelműen intézkedett, és az érintettek 50 hektárnál nagyobb földbirtokára vonatkozott. Eközben Szlovákia Kommunista Pártja, az SZLKP is élesen magyarellenes álláspontot foglalt el, ami megmutatkozott a február 28.– március 1. között a Vörös Hadsereg által már megszállt Kassa városban tartott tanácskozáson, ahol durva hangú felszólalások hangoztak el a „fasiszta” felvidéki magyarság ellen. Az SZLKP ügyvezető alelnöke, Gustáv Husák ugyancsak élesen kirohant a magyar kisebbség ellen, és a szlovák népet „új honfoglalásra” szólította fel. A párt ekkor elfogadott cselekvési tervének – egyik megfogalmazója Husák volt – magyarsággal foglalkozó része is magyargyűlöletről tanúskodott. Fontos rámutatni: amíg az SZNT február 4-i kiáltványa a Felvidék déli magyarlakta területsávjának az *elszlovákosítását*, azaz a magyarság nemzeti beolvasztását tűzte ki célul, addig a kommunista párt cselekvési terve a már a magyarság szülőföldjéről való elűzését helyezte kilátásba. Így teremtve meg egy „szlovák honfoglalás” feltételeit.⁶

Közben Beneš 1943. decemberi moszkvai tárgyalásai és a Szovjetunióval húsz évre kötött kölcsönös segítségnyújtási és barátsági szerződés aláírása után, a londoni csehszlovák kormány és a moszkvai csehszlovák kommunista emigráció – élén Klement Gottwald (1896–1953), a CSKP főtitkára állt –, teljesen egyetértett abban, hogy az újjáalakuló Csehszlovákiában nyílt erőszakkal kell „líkvidálni” a német és magyar kisebbséget. Minderről azonban csak később, az 1945. március 22–29. között Moszkvában a Szlovák Nemzeti Tanács küldöttsége és a londoni emigráns kormány tagjai, valamint a moszkvai csehszlovák kommunista vezetők tanácskozásai során kötöttek megállapodást. Az új csehszlovák kormány megalakítása után a két kisebbséggel szembeni bánásmód a hivatalos kormányprogramba is bekerült, miután azt a sztálini vezetés engedélyezte.

Az iménti tárgyalások befejezése után, 1945. március 31-én a csehszlovák emigráció moszkvai és londoni képviselői szovjet katonai felügyelettel vonatra ültek, hogy az akkor még csak tervekben létező új Csehszlovákiába utazzanak. Ezt követően a szerelvényen tartózkodó londoni emigráns kormány tagjai a cseh Jan Šrámek (1870–1956) miniszterelnökkel az élen beadták lemondásukat Beneš elnöknek a még létrehozandó új Csehszlovákián kívül, szovjet területen. Ezzel eleget tettek a CSKP azon követelésének, hogy a londoni kormányzat nem térhet vissza a hazájába, mint hivatalban lévő csehszlovák vezetés. Az új irányítás összetétele ezután már megfelelt a moszkvai tárgyalások eredményének, mert az a Csehek és Szlovákok Nemzeti Frontjának kormánya lett.⁷

Az ideiglenes csehszlovák fővárossá nyilvánított Kassára 1945. április 3-án érkezett meg vonattal a másnap kinevezendő kormány. Miután a jobboldali pártokat már korábban betiltották, a Nemzeti Frontba tömörült liberális, balolda-

6 Bővebben, Edvard Beneš elnöki dekrétumai avagy a magyarok és németek jogfosztása. Vál., szerk., bev. tan. Kövesdi János. Bratislava–Pressburg, 1996. 230–235. old.

7 JANICS Kálmán: A hontalanság éve. A szlovákiai magyar kisebbség a második világháború után 1945–1948. Előszó: Illyés Gyula. Bern, 1979. Európai Protestáns Magyar Szabadegyetem, 129. old. A kassai kormányprogram szlovák nézetből: ZVARA, Juraj: Mad’arská menšina na Slovensku po roku 1945. Bratislava, 1969.; Beneš-dekrétumok és a magyar kérdés 1945–1945. Történeti háttér, dokumentumok és jogszabályok. Szerk. Popély Árpád; Šutaj, Štefan; Szarka László. Máriabesnyő–Gödöllő, 2007.

li és kommunista pártok másnap, 4-én megalakították az ország új végrehajtó szervét Beneš közeli munkatársa, a cseh szociáldemokrata Zdenek Fierlinger (1891–1976) vezetésével, aki addig (1942-től) a londoni emigráns kormány nagykövete volt a Szovjetunióban. Az új kormány hivatalos elnöki dekrétummal vette át a hatalmat. Ugyanezen a napon, április 4-én a Vörös Hadsereg bevonult Pozsonyba, amely Szlovákiában véget vetett a Tiso-féle rendszernek. Másnap, 5-én Abaúj-Torna vármegye székházának erkélyéről kihirdették Klement Gottwald által valójában már Moszkvában megfogalmazott, és a londoni csehszlovák kormány által is jóváhagyott ún. *kassai kormányprogramot*.⁸

A tizenhat fejezetből álló cselekvési terv szerint az 1937 előtti határai között megújuló Csehszlovák Köztársaság a jövőben szláv nemzetállam, a cseh és a szlovákok közös országa lesz, hatalmi szervei a nemzeti bizottságok. (Az SZNT egy héttel korábbi, 1945. március 31-én kelt utasítása szerint az utóbbiakat a magyarok között tilos volt megalakítani.) A kassai kormányprogram Csehszlovákia fölbomlásáért a magyar és a német kisebbséget tette felelőssé, holott 1918-ban az akaratuk ellenére kényszerültek az államba. Minden szinten megtiltották a magyar és a német nyelv szó- és írásbeli használatát, a kisebbségi oktatást és kulturális életet, a különféle egyesületeket felszámolták, és a vagyontuk elkobozták. A kormányprogram V. fejezete kimondta a közigazgatás teljes megtisztítását a „megbízhatatlan” (magyar, német) elemektől. A nem szláv többségű községeket, járásokat viszont nem a választott közigazgatási szervek, hanem kinevezett bizottságok – ezek vezetőit „komisszárok”-nak nevezték – alá rendelte. A VIII. fejezet a kollektív bűnösség elve alapján a nem szlávokat, tehát a német és magyar kisebbséget megfosztotta csehszlovák állampolgárságától – kivéve közülük a csekély számú igazolt antifasisztát –, mert úgymond bűntényt követtek el a köztársaság, a cseh és a szlovák nemzet, a Szovjetunió ellen. Aki-eket e bűncselekmény alapján vád alá helyeztek és elítéltek, a halálos ítélet esete kivételével, a köztársaság területéről örök időkre kiutasítanak.

A kassai kormányprogram XI. fejezete az állampolgárságuktól megfosztott több mint 3 millió német (ebből kb. 140 ezer Szlovákiában élt) és kb. 800–850 ezer felvidéki magyar földtulajdonáról, gazdaságáról rendelkezett, és kimondta azok elkobzását és átadását a csehszlovák államnak. Ezeket a birtokokat bel-földi szlovák telepésekkel, illetve külföldről „hazahívott” szlovákokkal kívánták betelepíteni. A XV. fejezetben elrendelték a német és a magyar iskolák azonnali bezárását, tanerőik és alkalmazottaik elbocsátását. Az intézkedés magyar viszonylatban mintegy 800 oktatási intézményt, és több mint 100 ezer magyar diákot érintett. Ezen kívül a különféle kulturális intézményekből is eltávolították a két nemzeti kisebbség azokban működő tagjait. Két nap múlva, április 7-én a Szlovák Nemzeti Tanács belügyi megbízottja, a kommunista Gustáv Husák el-

8 Az új csehszlovák kormány, a Csehek és Szlovákok Nemzeti Frontja Kormányának programja. Kassa, 1945. április 5. In: Jogfosztó jogszabályok Csehszlovákiában 1944–1949. Elnöki dekrétumok, törvények, rendeletek, szerződések. Szerk. Szarka László. Kiad. MTA Etnikai–Nemzeti Kisebbségkutató Intézet, Kecskés László Társaság. Komárom, 2005. 37–51. old. (Források a kelet-közép-európai kisebbségek 20. századi történetéhez, 2. köt.); JANICS Kálmán: A kassai kormányprogram és a magyarság „kollektív bűnössége”. Szerk. Kövesdi János, Mayer Judit. Pozsony / Bratislava / Pressburg, 1993. 52 old. (Szlovákiai Magyar Füzetek, 2. szám.)

rendelte, hogy a létrejövő nemzeti bizottságoknak csak csehszlovák állampolgár lehet a tagja. Méghozzá az, aki valamelyik szláv nemzethez tartozik. A kassai kormányprogram után egy héttel, április 13-án az SZLKP Központi Bizottsága felkérte a SZNT Belügyi Megbízotti Hivatalát, hogy dolgozzák ki a magyarok kitelepítésének tervét. A hivatal élén Gustáv Husák állt, aki az előbbire vonatkozó tervezetet az SZNT május 25-i ülésén ismertette.

Közben április 20-án gróf Esterházy János (1901–1957) a felvidéki magyarság sorsa ügyében kihallgatásra jelentkezett Husáknál, aki letartóztatta. Annak ellenére, hogy két nappal korábban a szovjet NKVD tizenkét napi fogva tartás után, bizonyítékok hiányában Esterházyt szabadon engedte. Husák a grófot újra átadta a szovjet szerveknek, akik június 29-én a Szovjetunióba hurcolták.⁹ (Amikor 1942. május 15-én a szlovák parlament a volt pozsonyi vármegyéháza nagytermében – Németország után elsőként – megszavazta a 68/1942. számú alkotmánytörvényt a Szlovákiában élő 89 ezer fős zsidóság deportálásáról, a törvényhozásban a jogszabály ellen egyetlen képviselő, a magyar Esterházy János tiltakozott.¹⁰)

„Micsoda felháborodás volt, amikor Hitler állampolgárságuktól fosztotta meg az emigráns írókat, tudósokat és politikusokat. Összesen mintegy háromszázat. És most itt egy tollvonással egész népcsoportok állampolgárságát semmisítik meg, és teszik őket jogfosztottakká! És a világ hallgat”.¹¹

Felvidéken az SZNT hajtotta végre a kassai kormányprogramot, amelyet számos magyarelles megnyilvánulás és erőszakos cselekmény kísért. Amikor a szlovák lakosság tudomást szerzett a kormány cselekvési tervéről, azt érezte, hogy ezen túl azt tehet a magyarokkal, amit csak akar. Tömegesen önkényeskedtek a nemzetiség tagjaival szemben, a durvaság és az embertelenség mindennapos jelenséggé vált. Sok helyütt az utcákon ütlegették nemzettársainkat, kapualjakra szorított férfiak és nők fejét nyírták kopaszra, mert magyarok voltak. Még többjüknek távozniuk a lakhelyükről, internáló táborba hurcolták őket, sőt ezeket mindenüktől megfosztva, katonai segédlettel az államhatáron az országból is elűldözték. Ugyancsak ezek hagyták el kényszerűen az újra Csehszlovákiához rendelt felvidéki szülőföldjüket, százak csónakokon, hevenyé-

9 Esterházy Jánost a Szovjetunióban 1946. június 24-én „a magyar fasiszta párthoz való tartozásáért” tízévi kényszermunkával büntették, és a gulágra hurcolták. Később, 1947. november 16-án Csehszlovákiában a távollétében koholt vádakkal – a köztársaság szétverése, a fasiszmus kiszolgálása – halálra ítélték. 1949. április 20-án hazaszállították, Klement Gottwald köztársasági elnök július 2-án a büntetését kegyelemből életfogytiglanra változtatta. 1957-ben a csehországi mirovi börtönben halt meg. – In. Kegyelem életfogytig. Esterházy János szenvedéstörténetének dokumentumai Myczylskiné Esterházy Mária feljegyzései alapján. Összeáll., szerk., jegyz. Molnár Imre. Budapest, 2008. 170 old.

10 BALASSA Zoltán: Pilóta a viharban. Gróf Esterházy János és kora. Budapest, 1994. 77–78. old.; Esterházy értékelése szlovák történelmi szemszögből, DEÁK, Ladislav: Esterházy János politikai profiája. Šéfredaktor: Kubán, Ján. [Kiad. Szlovák Köztársaság Kulturális Minisztériuma.] Bratislava, 1995. 20–21. old.

11 FÁBRY Zoltán: Üresjárt 1945–1948. Napló a jogfosztottság éveiből. Szerk., bev. tan. Tóth László. Budapest–Pozsony, 1991. 143. old. (Regio Könyvek, 8.)

szett lélekvesztőkön, miközben a partról a csehszlovák határőrök úgy lövöldöztek rájuk, mint a vadállatokra szokás. A menekülők közül sokan a zajló Dunában lelték halálukat. Több helyen a temetőekben olajfestékkel mázolták át a sírok magyar feliratait, mert a föld magyar volta mellett tanúskodtak.

A Beneš-dekrétumok durva intézkedései ellen már 1945 nyarán, több helyen szembeszegült a magyarság. Ezek között a legnagyobb visszhangot kellette, amikor augusztus 11-én a Rimaszombat közeli Tornalja községben figyelmeztetésként felrobbantották a csendőrlaktanya épületét, de emberéletben nem esett kár. A merényletet egy érettségi előtt álló, tizenhét éves rimaszombati gimnáziumi tanuló, Hancsovsky Béla vállalta magára.¹² Közben a magyarság elleni gyűlöletkeltés egyre riasztóbb méreteket öltött. Gyakorlatilag minden hivatalos helyiségben – vasútállomások, várótermek, üzletek, egészségügyi intézmények, valamint a nyilvános helyeken – a következő táblát is kifüggesztették a majdani nemzetállam jelszavával: „Na Slovensku po slovenský!”, vagyis „Szlovákiában szlovákul!” Kitervelői nyilván azt akarták elérni, hogy az utca nyelve szlovák legyen. A házfalakon, a kapukon, a kerítéseken a következő félelmet keltező felirat jelent meg: „Mad’ari za Dunaj!”, azaz „Magyarok a Duna mögé!” vagyis Magyarországra kell üldözni őket. A felvidéki nemzettársaink kiközösített, megvetett személyekké váltak ezredéves, ősi szülőföldjükön, és a pusztaság létükért, a megmaradásukért küzdöttek. A „művelt” Nyugat hallgatott, a Kelet ujjongott.¹³

A megtorlás egyik legdurvább formája 1945. május 3-én Pozsonyban kezdődött, amikor a 1936. évi 131. számú államvédelmi és az 1939. évi 190. számú törvényre hivatkozva készült és kikézbiztosított hatósági végzések alapján az ősi magyar koronázó városból hozzáfogtak a helyi németek és magyarok teljes kitelepítéséhez. Az 1940. decemberi szlovákiai népszázeírás szerint – melynek adatai a diktatórikus Tiso-rendszer körülményei miatt a nemzetiségek tekintetében nem tükrözik a valós lélekszámot, hanem attól jelentősen kevesebbet mutatnak – a 138 536 lakosú Pozsonyban már csak 15 895 magyar (11,46%, 1919-ben még több mint 40%!) és 30 708 német (22,16%) élt. A városban szlovákok aránya 1940-ben érte el az 50,53%-ot.¹⁴

A nemzetbiztonsági szervek előre elkészített listái alapján a május 5-i nagyszabású pozsonyi bevetés során, szlovák katonák törtek a Pozsonyban élő magyarok lakásaira. Hivatalosan félórát engedélyeztek a csomagolásra, de az embertelenség nem ismert határt, a hatóságok könyörtelenek voltak. A legtöbb esetben azonnal szlovák lakókat helyeztek a kényszerűen otthagyott lakásokba. Az új beköltözők gyakran még azt sem engedték meg, hogy a magyarok legalább a család legbensőbb emlékjeleit, a szülők, nagyszülők bekeretezett képeit, az esküvői fényképeket magukkal vigyék. Előfordultak olyan esetek, amikor a vasárnapi istentiszteletről hazatérő magyarokat nem engedték be az otthonaikba.

12 A (cseh)szlovákiai magyar művelődés története 1918–1998. IV. köt. Művelődéstörténeti kronológia. Szerk. Tóth László, társszerk. Filep Tamás Gusztáv. Budapest, 2000. 67. old. (A továbbiakban: Művelődéstört. kronológia, 2000.)

13 Lásd bővebben, GYÖNYÖR J. 1994. 240–241. old.

14 POPELY Gyula: Népfogyatkozás. A csehszlovákiai magyarság a népszámlálások tükrében 1918–1945. Előszó Gyurcsik Iván. Budapest, 1991. 125. old.

A pozsonyi magyarok mintegy 90%-át és a németek nagy részét az ideiglenes Duna-hídon áthajtották a folyam bal partjára, Pozsonyligetfaluba és az ott különítve kialakított két koncentrációs táborba hurcolták. Ezek közül az I. számú már 1945. április 8-ától, Pozsony szovjet hadsereg általi elfoglalása után négy nappal már működött. Az ide deportáltak a mindennapi létehez legszükségesebb dolgokat (a szálláshoz, stb.) sem kapták meg, egészségügyi ellátáshoz sem jutottak, az élelmezésük is silány volt.¹⁵ Az akkori szlovákiai belügyi megbízott (tulajdonképpen belügyminiszter), a kommunista Gustáv Husák nem volt hajlandó átvenni a pozsonyi magyarok írásbeli tiltakozását és a küldöttségüket sem fogadta. Az ősi koronázó városban élő magyarok elhurcolása szinte megszakítás nélkül csaknem egy hónapig, május végéig tartott. Egy jelentés szerint a kilakoltatott magyarok közül három hét alatt, tizenkilencen öngyilkosságot követtek el.¹⁶ A pozsonyligetfalui két tábort csak 1946 augusztusában szüntették meg – egyes adatok szerint 1949-ig működött –, ahol addig a pozsonyi magyarok többsége, összesen több mint 20 ezer fő állt állandó ellenőrzés alatt, kötelező közmunkákra kirendelve vagy a táborba zárva élt.

„Kassa utcáin 1945 novemberében ilyen feliratokat lehetett olvasni:
 Kto chce vidiet' barbara,
 nech si pozrie Mad'ara.
 (Aki barbárt akar látni, nézzen a magyarra.)”¹⁷

A pozsonyi magyarok és németek elleni erőszakos fellépés s a pozsonyligetfalui lágerekbe való hurcolása volt a nyitánya a Szlovákiában megindított tömeges le- tartóztatásoknak, a magyarok csehországi deportálásának, végül a prágai kormány által kikényszerített ún. magyar–csehszlovák lakosságcsereének. A Szlovák Nemzeti Tanács idézett megtorló rendeleteivel és a Beneš-dekrétumokkal megfélemlített magyarok ezreit számos más településen is kiűldözték a házaikból, otthonaikból, melyekbe hatósági segédlettel szinte azonnal szlovákok költöztek. A magyar lakta városokban, valamint az akkor még döntően magyar népességű Kassán is tömeges méreteket öltött a magyarok lakásainak igénybevétele, gyakran az érintettek internálótáborokba való hurcolásával egybekötve.¹⁸ Közben a magyarok által döntően lakott csallóközi, mátyusföldi, bodrogközi, stb. tájakat hegyvidéki szlovák parasztok járták, hogy felmérjék a letelepedés lehetőségeit. Kiválasszanak maguknak egy-egy házat, hogy a hatóságoknak elősegítsék a magyarok kitelepítését, elfoglalják azok birtokait, megszerezzék ingó és ingatlan vagyonukat.

15 SZARKA László: A (cseh)szlovákiai magyar közösség nyolc évtizede 1918–1998. Történeti vázlat. In: A (cseh) szlovákiai magyar művelődés története 1918–1998. I. köt. Szerk. Tóth László, társszerk. Filep Tamás Gusztáv. Budapest, 1998. 44. old.; GYÖNYÖR J. 1994. 247–248. old.

16 Lásd bővebben, VADKERTY Katalin: Németek és magyarok Pozsonyban 1945–1948 között. In: A Felvidék krónikása. Tanulmányok a 70 éves Popély Gyula tiszteletére. Szerk., bev. Makkai Béla. Budapest, 2015. 135–147. old.; Művelődéstörténeti kronológia, 2000. 64. old.

17 FÁBRY Zoltán: A vádolt megszólal. (A cseh és szlovák értelmiség címére.) Pozsony/Bratislava, 1992. 80. old. (Új Minden Gyűjtemény Könyvtára, 4.)

18 Bővebben, VIGH Károly: A szlovákiai magyarság kálváriája 1945–1948. Budapest, 1998. 66–75. old.

A ritka kivételek közé tartozott az a személy, aki felemelte a szavát a magyarok internálása, deportálása és erőszakos elűzése ellen, de annak a hangja rendszerint nem hallatszott el Pozsonyig és Prágáig, Nyugatra meg végképpen. A legelső volt Mindszenty József (1892–1975) bíboros, Magyarország hercegprímása, aki 1945–1947 között hazai és külföldi személyiségeknél többször tiltakozott a felvidéki magyarság embertelen jogfosztása és kitelepítése ellen.¹⁹ Például 1946. november 29-én táviratot intézett Francis J. Spellman New York-i és Bernard Griffin londoni bíboros érsekekhez. Ebből idézünk: „Mindenekelőtt a dél-szlovákiai magyar vidékeknek Magyarországgal való etnikai összefüggését akarják megszüntetni. Ezért november 17-én elkezdték a magyar falvak lakosságának rendszeres deportálását a fasiszták által végrehajtott deportálásokhoz hasonló módon a Csehországból kitelepített németek helyébe. (...) A deportálást egy közmunkarendelet ürügye alatt intézik, de a gyakorlatban ennek rendelkezéseit teljesen mellőzik. (...) A terhes és gyermekes anyák mentséget élveznek. A csehszlovák hatóságok ezzel szemben 7–8 hónapos terhes és néhány hónapos szoptató anyákat is, valamint szülő és az elszállítás folytán abortáló asszonyokat férjüktől elszakítva deportálnak. Csecsemőkortól 80 éves korig viszik a férfiakat, nőket és gyermekeket. (...) Bevagonírozás alkalmával a szlovák katonaság a deportáltakkal általuk nem ismert [szlovák nyelvű] szöveget írat alá. A lakosság elkeseredésében ellenáll, és annak következtében a falvakban több sebesülés és halál is történt”.²⁰ A hercegprímás a közvélemény mozgósításával igyekezett a magyar kormányt cselekvésre készíteni. Eközben a szlovák sajtó és a rádió már 1945 tavaszától a magyarokkal és a németekkel való történelmi leszámolás lázában tobzódott. A csehszlovák katonai és polgári hatóságok viszont tudatos tervezéssel olyan közhangulatot idéztek elő, hogy a felvidéki magyarok tömegesen kezdték elhagyni szülőföldjüket és Magyarországra menekültek.

Közben az SZNT május 25-én kiadott 44/1945. számú jogszabálya elrendelte a magyar közalkalmazottak azonnali elbocsátását, a július 3-án kelt 69/1945. számú előbbi intézkedést a magánalkalmazottakra is kiterjesztette, az alatt a május 31-én kiadott utasítás megszüntette a nyugdíjak kifizetését. Közben 1945 tavaszától az SZNT rendelkezései mellett, Beneš sorra adta ki az újabb dekrétumokat, amelyeknek a kollektív bűnösség elve képezte alapját. Ezeknek a jogszabályoknak Beneš elnökön és a már említett londoni emigráns testületeken kívül, 1945. május 9-étől az Ideiglenes Nemzetgyűlés összehívásáig, 1945. október 28-ig újabb „szerzőtársai” voltak. Mindenekelőtt a Csehek és Szlovákok Nemzeti Frontja Kormánya és annak tagjai, aztán a Szlovák Nemzeti Tanács Elnöksége (egyik tagja a kommunista Gustáv Husák) és az SZNT végrehajtó szerve, a mintegy szlovák kormányként működő Szlovák Megbízotti Testület. Ez a fel-

19 MINDSZENTY József: Emlékirataim. Toronto (Kanada), 1974. 144–150. old. – Mindszenty az utóbbiakkal arra utalt, hogy 1945 őszén már a csehországi közmunkára való hurcolás első hullámakor a felvidéki magyarság sok helyen ellenállt. A hatóságok esetenként fegyvert is használtak. Például az Ipolyságtól 15-km-re nyugatra fekvő Szete községben, ahol a kirendelt 42 férfi megtagadta az elhurcolást. Közülük az egyik személyt hasba, egy másikat lábon lőttek.

20 Mindszenty hercegprímás távirata Spellman és Griffin bíboros érsekekhez. In. Magyar Nemzet, 1946. november 30., 1. old.

sorolás jól érzékelteti, hogy a Beneš által kiadott megtorló dekrétumok mögött 1945 tavaszán már széles és erőteljes csehszlovák (bel)politikai, intézményi háttér húzódtott. (Később, az 57/1946. számú Alkotmánytörvény az összes dekrétum érvényességét megerősítette.)

Közben az 1945. május 17-én kelt 5/1945. számú elnöki dekrétum elrendelte az ún. „nemzeti gondnokok” kinevezését, e feladatra azonban a magyar és német személyeket államilag megbízhatatlannak nyilvánította. A tulajdonukban lévő üzemek nemzeti gondnokság, azaz állami kezelés alá kerültek a nagyüzemek-től a kisiparosok műhelyekig. A június 21-én kiadott 12/1945. számú elnöki végzés a németek, magyarok, valamint a cseh és szlovák nemzet árulói és ellenségei mezőgazdasági vagyonának az elkobzásáról és sürgős elosztásáról, a cseh és szlovák parasztság és zsellérek kezébe adásáról intézkedett. A július 20-án kelt 28/1945. számú elnöki végzés a németek, a magyarok és az állam más ellenségei mezőgazdasági földjének cseh, szlovák és más szláv földművesekkel való betelepítéséről rendelkezett.²¹

A kassai kormányprogram 1945. április 5-ei kihirdetését követő hónapokban a népbíróóságok kb. 39 000 magyart – elsősorban értelmiségit – ítéltek el, és utasítottak ki Szlovákiából, mint háborús bűnöst. Ártatlan magyarok ezreit a Szlovák Nemzeti Tanács 1945. május 15-én kelt 33. számú törvényerejű rendelete alapján kaptak súlyos büntetéseket, amely „a fasiszta bűnösök, a megszállók, az árulók és a kollaboránsok megbüntetéséről s a népbíróóság létesítéséről” intézkedett. Ezt követően június 19-én kelt a 16/1945. számú köztársasági elnöki dekrétum „a náci bűnösök, az árulók és segítők megbüntetéséről, valamint a rendkívüli népbíróóságokról”²², amely a cseh országrészben volt hatályos, Szlovákiában ugyanakkor megmaradt az SZNT imént idézett 33. számú rendelete. Az utóbbi jogszabály lehetővé tette helyi népbíróóságok létrehozását is. A legfelsőbb, a pozsonyi Nemzeti Bíróság mellett összesen 77 járási népbíróóság működött. Fél év alatt, 1945 végére az elítélt magyarok létszáma már meghaladta a 75 ezer főt. Közülük sok volt a földműves, akiket megfosztottak földjüktől és más ingatlanaiktól. A Révkomáromi járásban a felnőtt magyar lakosság 30,8%-át, a Párkányiban 24,2%-át, a Dunaszerdahelyiben 23,4 %-át, az Ipolysági járásban 21%-át hurcolták meg a népbíróóságokon. A pozsonyi Nemzeti Bíróság és járási ítélőszékek összesen 38 244 büntetőügyben jártak el, ebből 1947. december 31-ig 27 838 ügyet (72,79%) fejeztek be. Az elítéltek nemzetisége: szlovák 28,49%, magyar 59,74%, német 10,53%, a többi egyéb. Tehát kétszer annyi felvidéki magyar ellen indítottak eljárást, mint szlovákkal szemben. „A hírhedt politikai rendőrség, az NB II. tagjai rengeteg magyart hurcoltak el, s a kihallgatáskor csaknem agyonverték őket.” A magyar leventemozgalom számos volt fiatal tagját azzal a váddal állították bíróság elé, hogy „önként” támogatták Nagy-Magyarország feltámasztását és további „csehszlovák” (felvidéki) területek Magyarországhoz csatolását.²³

Az 1945. július 17. és augusztus 2. között a Berlin melletti Potsdam városkához tartozó Cecilienhof kastélyban tartott értekezleten Harry S. Truman (1884–

21 Beneš elnöki dekrétumai, 1996. 194–201.; 201–214. old.

22 Beneš elnöki dekrétumai, 1996. 194–201.; 235–237., 201–210. old.

23 GYÖNYÖR J. 1994. 260–261. old.

1972), az USA elnöke, Joszif V. Sztálin (1878–1953) generalisszimusz, a Szovjetunió Népbiztosok Tanácsának elnöke (kormányfő) és Clement R. Attlee (1883–1967) brit miniszterelnök döntött Európa újjárendezéséről. A megállapodásokat tartalmazó augusztus 2-án kiadott *Jelentés XIII.* fejezete szerint a tárgyaló felek „Egyetértettek abban, hogy bármilyen áttelepítés történéjk is annak szervezetten, és emberséges módon kell végbemennie” Lengyelországból, Csehszlovákiából és Magyarországról, Németország négy megszállási övezetébe.²⁴ (Ezen kívül kijelölték az ún. Odera–Neisse folyók által alkotott új lengyel–német határt.) A győztes hatalmak jóváhagyták, hogy Csehszlovákia kitelepítse a 3 millió fős németajkú lakosságát, de a prágai kormányzat tervét – melyet a Szovjetunió is támogatott –, a magyarság egészének a kiutasítását nem engedélyezték, mert azt az Amerikai Egyesült Államok megvétózta. A csehszlovák vezetés ezért a magyar kérdést a felvidéki magyarságnak a szülőföldjéről történő elűzésével, egy részének Csehországba történő deportálásával, lakosságcsere kikényszerítésével és a reszlovakizáció szorgalmazásával igyekezett megoldani.

Éppen ezért Beneš a potsdami értekezlet zárónapjára, augusztus 2-ára időzítette a 33/1945. számú dekrétumának kiadását „a német és a magyar nemzetiségű személyek csehszlovák állampolgárságának rendezéséről”. Ezt azt jelentette, hogy a csehszlovák állam a kollektív bűnösség elvét elhangoztatva, minden jogi kötöttség nélkül dönthetett az országban élő előbbi két nemzeti kisebbség valamennyi tagjáról, vagyonáról és munkaerejéről. Még hozzá olyan módon, ahogyan korábban Németország rendelkezett az általa megszállt területeken a zsidókkal! A jogfosztottak ettől kezdve nem kaptak egészségügyi ellátást, nyugdíjat és szociális juttatásokat. Az 1945. augusztus 10-én hatályba lépett törvény három évre, 1948-ig alapvetően meghatározta a hontalanná tett csehszlovákiai magyarság életét.

A kassai kormányprogram végrehajtása során, 1945 tavaszán bezárták a magyar iskolákat, és több mint 100 magyar diákot fosztottak meg a tanulás lehetőségétől. Szeptemberben a magyar tanintézmények megnyitása fel sem merült, és megkezdték a magyar tanítók, tanárok üldözését, tömeges átköltöztetését Magyarországra. Az otthon maradottak nagy része segédmunkásként helyezkedett el az építőiparban. Egyébként a magyar iskolákat 1945 tavaszán törvényesen nem tiltották be, de a tanerők elbocsátásával a magyar kisebbségi oktatás önmagától összeomlott. A magyar iskolakötelesek ezután négy évig, 1949 tavaszáig csak szlovák nyelvű iskolákat látogathattak.²⁵

A szeptember 19-én kelt 71/1945. számú elnöki rendelet közmunkára kötelezett minden állampolgárságától megfosztott személyt.²⁶ Ez az intézkedés a prágai kormányzat sajátos válasza volt arra, hogy a potsdami értekezlet határozatban elutasította Csehszlovákia kérését, miszerint kiutasíthatja az országból az akkor kb. 800–850 ezer fős felvidéki magyarságot. Ezért az 1945. október első

24 HALMOSY Dénes: Nemzetközi szerződések. A két világháború közötti korszak és a második világháború legfontosabb külpolitikai szerződései. Második, átdolg. és bőv. kiad. Budapest, 1983. 661–662. old.

25 A csehszlovákiai magyarok jogfosztottságához kapcsolódó események történelmi kronológiája. In. FÁBRY Z.: Üresjárat, 1991. 234–235. old.

26 Beneš elnöki dekrétumai, 1996. 214–218. old.

napján hatályba lépett a 88/1945. számú elnöki dekrétum a magyarok tömeges széttelepítéséről intézkedett. A 16–55 éves férfiakat és 18–45 éves nőket egy évre (legfeljebb 6 hónappal meghosszabbítva) közmunkára lehetett kirendelni, akár a lakóhelyüktől távol eső vidékekre is.²⁷ Beneš, október 25-én kelt 108/1945. számú dekrétuma az ellenséges vagyon elkobzásáról, és a nemzeti újjáépítési alapotról intézkedett. A jogszabályt – alcíme szerint – a csehszlovák kormány javaslatára és a Szlovák Nemzeti Tanáccsal megállapodva adta ki a köztársasági elnök.²⁸

Két dekrétummal kapcsolatban megdöbbentő párhuzamra mutatott rá Janics Kálmán (1912–2003) orvos, közíró, aki alapvető műben dolgozta fel a felvidéki magyarság 1945–1948 közötti hontalanságának történetét. „A Szlovák állam 1942. évi zsidóellenes diszkrimináló alkotmánytörvénye szóról szóra ugyanazt mondja ki, mint az 1945. évi 33-as és 108-as dekrétum a magyarokról: megfosztja állampolgárságuktól és elkobozza vagyonukat. A látókört tágítani is lehet: a náciizmus zsidóellenes tételei szövegezésükben is döbbenetesen azonosak a 33-as dekrétummal.”²⁹

A korszak legtekintélyesebb felvidéki magyar írója, Fábry Zoltán (1897–1970), *A vádlott megszólal* című, 1946. májusában írt röpiratában így fogalmazott: „Tegnap Auschwitz (tudniillik a szlovákiai zsidók deportálása – B. J.) volt a kivételes szlovák jólét ára, ma a magyar kisebbség. Az árat mindig mások fizetik, úgy, ahogy a rasszista materializmus azt pontosan előírja. De ha ez így van, akkor itt a faji kizárólagosság üli diadalát, nem az antifasizmus, nem az igazság!”³⁰

Csak emlékeztetünk arra, hogy a szlovák kormány 1941 szeptemberében fogadta el a 198/1941. számú rendeletet, az ún. Zsidó Kódexet, amely a kérdés megoldását faji alapelvekre helyezte. Ezután már 1942 márciusában – az említett szlovák zsidótörvény elfogadása előtt – megkezdték a felvidéki izraeliták deportálását Németországba. Szlovákia minden elszállított zsidó személyéért ún. „letelepedési illetéket”, 5 ezer koronát, vagyis 500 német birodalmi márkát fizetett Németországnak. 1942 októberéig 58 ezer zsidót, az országban élők kétharmadát hurcolták el Auschwitzba és más KZ-lágerekbe, akik közül csak néhány százan éltek túl a haláltáborokat.³¹ Az elhurcolás második szakaszában, 1944 őszén további kb. 13 ezer zsidó esett áldozatul.

Egy másik felvidéki magyar író, Peéry Rezső (1910–1977) is felemelte szavát a Beneš-dekrétumok embertelensége ellen, aki 1945. október közepén Pozsonyban állított össze emlékiratot *Memorandum a csehszlovákiai magyar helyzetéről* címmel.³² Később az 1970–1980-as évek cseh polgárjogi aktivistája,

27 Később, az 174/1948. számú rendelet a kényszer-közmunkát 3 évre emelte azzal, hogy az egy év alapszolgálatot egy-egy évvel meghosszabbította.

28 Beneš elnöki dekrétumai, 1996. 218–227. old.

29 JANICS K., 1979. 166–167. old.

30 FÁBRY Zoltán: *A vádlott megszólal*. (A cseh és szlovák értelmiség címére.) Pozsony/Bratislava, 1992. 27. old. (Új Mindenes Gyűjtemény Könyvtára, 4.) – Fábry röpiratát Szalantai Rezső (1904–1977) irodalomtörténész lefordította szlovák nyelvre, és 1947-ben került el a címzettekhez. Ezután sokszorosított formában is terjedt, csak 1968-ban jelenhetett meg nyomtatásban, Fábry Zoltán *Stószai délelőtök* című kötetében.

31 KAMENEC, Iván: *Trauma. Az első Szlovák Köztársaság (1939–1945)*. [Budapest], 1992. 128–129. old.

32 PEÉRY Rezső: *Gondolatok a tehervagonban, avagy Védőbeszéd a szlovákiai magyarok perében*. Cikkék, esz-

az 1990-években parlamenti képviselő, Viktor Dobal (1947–2008) jelentette ki, hogy a Beneš-dekrétumok „egyike a jogtudomány legborzalmasabb szüleményeinek”.³³

A jogfosztó intézkedések időszakában a kitelepítésre ítélt magyarok és németek, valamint a Tiso-rendszerrel együttműködött szlovákok számára az első szlovákiai gyűjtő- és munkatáborokat 1945 tavaszán hozták létre. Felállításukról hivatalosan csak később, a Szlovák Nemzeti Tanács 1945. augusztus 23-án kelt 105. számú törvényerejű rendelete intézkedett.³⁴ Ekkor a táborok számát közel hatvanra növelték, november elején az akkori ötven táborban 21 842 személy tartottak fogva, akiknek 82%-a német, 12%-a magyar, 6%-a viszont szlovák volt. A legjelentősebbek, ahol sok száz magyar is raboskodott, a következő helyeken működtek: Pozsony Szőlősi út, illetve Patrongyár vagy szlovákul Patronka; Pozsonyligetfalu, Szentgyörgy, Szered (itt a korábbi gettóban), Dunaszerdahely, Komárom, Érsekújvár, Párkány, Léva, Ipolyság, Losonc, Szádalmás, Kassa és Késmárk. Közülük a legnagyobb a már említett a pozsonyligetfalui volt.³⁵ A szlovák hatóságok a táborok nagy részét a német lakosság kitelepítése, és a magyar-csehszlovák lakosságcsere megkezdése után 1946-ban fokozatosan számolták fel.

Az 1945. október első napján hatályba lépett (imént említett) a 88/1945. számú köztársasági elnöki dekrétumra való hivatkozással valószínűsítette meg a cseh-szlovák kormányzat magyarság deportálását és kényszerközmunkára hurcolását a cseh- és morva országrészbe az elűzött szudétánémetek helyébe. A pozsonyi főhatóságok már ezt megelőzően, szeptemberben azzal a céllal kezdték meg a felvidéki magyarok kényszerlakhelyekre való költöztetését, hogy Magyarország kénytelen legyen beleegyezni egy olyan megállapodásba, amely lehetővé teszi a magyarok befogadását. Az első deportálási hullámban 4–5 ezer magyar hurcoltak el Csehországba, jórészt mezőgazdasági munkára. A hatóságok az eljárást december 4-én időlegesen leállították, de ekkorra már kb. 10 ezer magyar kényszerült elhagyni a szülőföldjét.

Az előbbi 88/1945. számú köztársasági elnöki dekrétumra való hivatkozással több, mint egy év múlva, 1946. november 19-én a hajnali órákban kezdődött a felvidéki magyarok tömeges deportálása és kényszerközmunkára hurcolása Cseh- és Morvaországba a kiűzött szudétánémetek helyébe. A csehszlovák hadsereg által kidolgozott tervek alapján előkészített és megszervezett bevetés során a kijelölt egy vagy két falut katonai egységek zártak körül, majd az előre összeállított névjegyzékek alapján felszólították az elszállítandó családokat a csomagolásra. A számúzendőkkel közölték, hogy a lakóhelyüket el kell hagyniuk, a teljes vagyoniukat az állam már elkobozta. A döntés ellen nem volt jogorvoslat.

szék, tanulmányok, levelek 1945–1948. Vál., közzéteszi, szöv. gond. Filep Tamás Gusztáv, Tóth László. Pozsony, 1993. 49–66. old. (Memorandum, Védőbeszéd.) – A Pozsonyban született Peéry (eredetileg Limbacher) Rezső a Beneš-dekrétumok jogfosztó intézkedései miatt 1946-ban Magyarországra költözött. majd 1956 végén Ausztriába menekült, azután Stuttgartban (NSZK) telepedett le.

33 Idézi: KUSÝ, Miroslav: A magyarkérdés Szlovákiában. Pozsony, 2002. 157. old.

34 Beneš elnöki dekrétumai, 1996. 240–241. old.

35 Internálótáborok (szócikk). In: A (Cseh)Szlovákiai Magyarok Lexikona. Csehszlovákia megalakulásától napjainkig. Főszerk. Urbán Zsolt. Bratislava, 2014. 169. old.

Több helyütt fegyvert használtak a hatósági végzés miatt tiltakozó magyarok ellen. A kijelölt családokat katonai tehergépkocsikkal szállították a legközelebbi vasútállomásra, ahonnan szigorú rendőrségi őrizettel, dermesztő, helyenként mínusz 30 fokos hidegben, vasúti marhavagonokban utaztak, összesen 219 szerelvényvel. A három-öt napos út alatt az ellátatlan betegek, valamint az öregek és a gyermekek közül több tucatnyian haltak meg útközben, vagy a célállomásra való megérkezés után.³⁶

Az 1990-es évek elejéig feltárt adatok szerint 1946. november 19. és 1947. február 25. között összesen 11 548 magyar, zömében kisparaszti család több mint 45 ezer tagját, köztük 5422 hat éven aluli gyermeket hurcoltak erőszakkal Csehszlovákia nyugati részére. (Egyesek kb. 73 ezer, mások kb. 100 ezer főt említettek.) Az elhurcoltakat 393 magyar lakta községből és a Felvidék 17 járásából válogatták össze. A szülőföldjüket elhagyni kényszerült felvidéki magyarok otthon maradt 13 852 hektár földvagyonába és 7002 lakóházába a hatóságok azonnal az északi tájról érkezett szlovák telepeseket, ún. „bizalmiakat” ültettek.³⁷ A magyarok házeit, bútorait, gazdasági felszereléseit és állatállományukat az állam elkobozta, a bankszámláikat zárta.

Cseh- és Morvaországból a szudétanémeteket ekkorra már elűzték, az idehurcolt felvidéki magyaroknak a lakatlan házaikat kellett benépesítenie, a parlagon maradt földjeiket megművelni és az elhagyott üzemekben a termelést megindítani. A munkaképes férfiakat és nőket a szó szoros értelmében „emberpíac”-ra vitték, ahol a cseh majorok gazdáit az izmaikat tapogatva, a fogaikat megsemmisítve, a testi állapotuk szerint válogattak közöttük.³⁸ A tömeges elhurcolás 99 napig tartott, és 1947. február 25-én ért véget, de még ezután is több ezer felvidéki magyart kényszerítettek az év végéig csehországi kényszer-közmunkára. Az eredetileg egy éves kirendelési időtartamot a hatóságok később két, illetve három évre meghosszabbították.³⁹ (A deportáltak közül sokan ott maradtak, az 1950. évi népszámlálás szerint Cseh- és Morvaországban 13 201 magyar élt.⁴⁰) A szülőföldjükre hazatérteket 1953-ig különböző mértékű pénzüsszegekkel kárpótolták, mert elkobzott házaikba, földjeikre a Csehországba történt deportálásuk után hegyvidéki szlovákokat telepítettek, hogy tovább zilálják az ősi felvidéki magyarlakta szállásterületet.

A Beneš-dekrétumok végrehajtásával, a felvidéki magyarok jogfosztásával és egy részének a deportálásával a prágai kormányzatnak sikerült kikényszerítenie

36 Vö. Magyar Jeremiád. Visszaemlékezések, versek, dokumentumok a deportálásról és a kitelepítésről, 1946–1948. Összeáll. Zalabai Zsigmond. Pozsony, 1995. 187 old.; UJVÁRY Zoltán: Szülőföldön hontalanul. Magyarok deportálása Csehszlovákia. Debrecen, 1991. 133 old.

37 VADKERTY Katalin: A reszlovakizáció. Pozsony, 1993. 12. old. (Mercurius könyvek sor.)

38 Lásd bővebben, MOLNÁR Imre – VARGA Kálmán: Hazahúzott a szülőföld... (Visszaemlékezések, dokumentumok a szlovákiai magyarság Csehszlovákia deportálásáról, 1945–1953). Budapest, 1992. 135 old.; Mint fészkekből kizavart madár... A hontalanság éveinek irodalma Csehszlovákiában 1945–1949. Vál., összeáll., utószó, jegyz. Molnár Imre és Tóth László. Budapest, 1990. 193 old.

39 A kényszer-közmunka feldolgozása dokumentummelléklettel, VADKERTY Katalin: A deportálások. A szlovákiai magyarok csehországi kényszerközmunkája 1945–1948 között. Pozsony, 1996. 11–193. old.

40 GYÖNYÖR József: Államalkotó nemzetiségek. Tények és adatok a csehszlovákiai nemzetiségekről. Előszó Mihály Géza – Végh László. Bratislava, 1989. 260. old.

a magyar–csehszlovák lakosságcsere egyezményt. A nemzetközileg elszigetelt Magyarország nevében Gyöngyösi János (1893–1951) külügyminiszter, a győztes Csehszlovákia részéről Vladimir Clementis (1902–1952) külügyi államtitkár 1946. február 27-én, Budapesten írta alá a megállapodást. Legfőbb pontja, hogy ahány magyarországi szlovák jelentkezett a Csehszlovákiába történő önkéntes átköltözésre, a csehszlovák hatóságoknak ugyanannyi magyart állt jogában áttelepíteni. A magyar kormány ezen kívül kötelezte magát, hogy átveszi az eltávolításra kijelölt csehszlovákiai ún. „magyar háborús bűnösöket” is.⁴¹ Magyarországon eredetileg 95 432 szlovák jelentkezett átköltözésre, akik közül 73 273 települt át ténylegesen, mert időközben 22 159 fő megváltoztatta eredeti elhatározását. Szlovákiában 105 047 magyart jelöltek ki a hatóságok, akikből végül 68 407 személyt telepítettek át. Időközben, már 1945 tavaszától több mint 18 ezer felvidéki magyar a megtorlások elől Magyarországra menekült. Az áttelepített magyarok 160 ezer katasztrális hold földet (csehszlovák adatok szerint 109 294 holdat, de ezen felül közös erdőket, legelőket, réteket, közbirtokossági, úrbéri földeket is!), és 15 700 házat hagytak hátra őseik földjén. Ezzel szemben a magyarországi szlovákok után 15 ezer katasztrális hold föld (csehszlovák adatok szerint 38 748 kh), és 4400 ház maradt.⁴² A lakosságcsere a Felvidék déli részének nemzetiségi arculatát jelentősen megváltoztatta, ugyanakkor a magyarországi szlovákságot gyakorlatilag felszámolta, az értelmiségét viszont teljesen.

A lakosságcsere egyezmény aláírása után három és fél hónappal, 1946. június 17-én a szlovák belügyi megbízott (belügyminiszter) rendelete alapján kezdődött meg a magyar lakosság körében az ún. *reszlovakizációs*, vagy visszaszlovákosítási hangulatkeltés, hírverés. Ennek során a magyarokat választás elé állították: ha szlováknak vallják magukat, visszakapják állampolgárságukat, ha nem, akkor el kell hagyniuk az otthonaikat, mert kiutasítják őket Csehszlovákiából. Ez az önkéntesnek hirdetett mozgalom a gyakorlatban az erőszak alig leplezett vagy nyílt eszközeivel igyekezett elérni, hogy a szlovák nyelvet nem ismerő magyarok tömegesen vallják magukat szlováknak. A rendelet végrehajtása elsősorban a Dunaszerdahelyi, a Komáromi, a Feledi és a Nagykaposi járásban kemény ellenállásba ütközött, másutt hét községben a református, négy faluban az evangélikus magyarság közösségileg tagadta meg a reszlovakizációt. Az elnemzetlenítés ellen tiltakozva Szalatnai Rezső (1904–1977) irodalomtörténész, író kiáltványt intézett a világ közvéleményéhez és a szlovák alkotó értelmiséghez.⁴³ Természetesen eredménytelenül.

Az életfeltételeikben erősen megingott, és a már évek óta folyamatos zaklatásnak, és üldöztetésnek kitett magyarok közül ezek és ezek – különösen

41 Lásd bővebben, IZSÁK Lajos: A magyar–csehszlovák lakosságcsere egyezmény (1946: XV. tc.) becikkelyezése. In. A Felvidék krónikása. Tanulmányok a 70 éves Popély Gyula tiszteletére. Szerk., bev. Makkai Béla. Budapest, 2015. 121–134. old.

42 VADKERTY Katalin: A belső telepítések és a lakosságcsere. Pozsony, 1999. 166–169. old.; BALOGH Sándor: Az 1946. február 27-i magyar–csehszlovák lakosságcsere-egyezmény. In. *Történelmi Szemle*, 1979. 1. szám, 59–87. old.

43 SZALATNAI Rezső: Két hazában egy igazsággal. Budapest, 1982. 335–337. old. (Nemzet és emlékezet sor.); A reszlovakizációról készült eddigi legjobb összefoglalás korabeli okmányok közreadásával, VADKERTY K., 1993. 23–193. old.

azok után, hogy kézzelfogható segítséget sehonnan sem kaptak, és nem is remélhettek – eleget tettek a csehszlovák hatóságok „kívánságainak.” Végül 719 településen 423 264 magyar kérvényezte szlovák nemzetiségének történő elismerését. Az adatok feldolgozása után a pozsonyi Központi Reszlovakizációs Bizottság 381 995 magyart nyilvánított szlovák nemzetiségűnek. Közben 1945. elejétől 1949. közepéig kb. 200 000 magyar személy menekült el a Felvidékről. A Beneš-dekrétumok súlyos hatásai és „eredményei” az 1950-es népszámlálás adataiban tükröződtek, amikor a felvidéki magyarság lélekszáma elérte a mélypontot, a 367 733 főt, az enyhülés évtizede után 1961-ban azonban már 533 934 magyart írtak össze.⁴⁴

(Csak megjegyezzük: csehszlovákiai németek kiűzése ugyancsak 1945. május elején, két hónappal azelőtt kezdődött, hogy kitelepítésüket augusztus 2-án jóváhagyta a potsdami értekezlet. Az év végéig közülük mintegy 660 ezer menekült el vagy toloncolták ki, a hatóságilag szervezett kiköltöztetés 1946. január 25-én indult és november 30-án fejeződött be. 1947-ben további 80 ezer fő kényszerült távozni. Végül Csehország lakosságának az egyharmadát (!), összesen 3 millió 12 ezer németet távolították el a legkegyetlenebb módszerekkel, és eközben közülük 170 ezer férfit, nőt, gyereket, öreget megöltek.⁴⁵)

Immár hét évtized telt el, és a Beneš-dekrétumokat nem törölték el, azok nem semmiek, hanem továbbra is jogrend részei a negyedszázada, az 1993. év első napjától önálló Szlovákiában, illetve Csehországban. Az 1991. évi még csehszlovák második restitúciós törvény csak az 1948. után elkobzott vagyonok (földek 50 hektárig, ingatlanok, stb.) visszaigénylését tette lehetővé, miközben azokat a magyaroktól és a németektől 1945–1948 között vették el.⁴⁶ Szlovákiában ide tartoznak az ún. nevesítetlen földek, amelyeknek azok a felvidéki magyarok (és kis mértékben szepességi németek) voltak az eredeti tulajdonosai, akiket annak idején megfosztottak állampolgársági jogaiktól, kitelepítettek, kényszermunkára hurcoltak vagy a vagyonukat elkobozták. A tulajdonosok második, harmadik nemzedéke gyakran már nem is tudja, hogy szüleinek, nagyszüleinek merre, milyen és mekkora földvagyonra volt, és az a telekkönyvben hol található. Ezeknek az ún. „nevesítetlen földek”-nek több, mint 90%-a a felvidéki, döntően magyar tájakon fekszik, melyek kiterjedése az 1990-es évek elején kb. 600 ezer (!) hektár, azaz kb. 6 ezer km² volt, a magyarlakta szállásterület fele! Ezek a földek egyébként azért voltak „nevesítetlenek”, mert Szlovákiában, 1950-ben megszüntették a hatósági telekkönyvi nyilvántartásba vételt, és csak 1995-től indították újra.

Végül emlékeztetünk arra, hogy az 1945 és 1948 között kiadott súlyosan megkülönböztető Beneš-dekrétumok száma összesen 89, amelyek érvényességét a körülöttük dúló, évtizedek óta tartó vitában a csehszlovák, majd 1993-tól a szlo-

44 VADKERTY K., 1993. 107., 152. old.

45 Bővebben, DEDINA, Sidonia: Edvard Beneš. A likvidátor. Előszó Kudláček, Josef. Utószó Pachman, Luděk; jegyz. Zahorán Csaba. Budapest, 2004. 19–382., 384. old.; KAPLAN, Karel: Csehszlovákia igaz arca 1945–1948. Pozsony, 1993. 75–95., 182–214. old.

46 A Csehszlovákia szétválása után hatályba lépett 1994. évi harmadik restitúciós törvény már mindenki számára 250 hektárban határozta meg a visszaigényelhető ingatlanterület felső határát, de ugyancsak az 1948 után elkobzott földek esetében. Tehát a felvidéki magyarságot továbbra is kizárta a kárpótlásból.

vák és a cseh fél a nemzetközi jog pilléreire felépített érvrendszerrel igyekszik alátámasztani még napjainkban is. Ezek a következők: mindenekelőtt (a már említett) az 1945. július 17. és augusztus 2-a között tartott *potsdami értekezlet*-ről augusztus 2-án kiadott *jelentés*, valamint az augusztus első napján keltezett *jegyzőkönyv*, amelyet teljes szövegében csak 1947. március 24-én tették közzé. Azután: párizsi jóvátételi szerződés (1945. december 21.). A Magyarország és Csehszlovákia között 1949. április 16-án, Budapesten aláírt barátsági, együttműködési és kölcsönös segítségnyújtási szerződés. (Újrakötve: Budapest, 1968. június 14.). Szerződés a nyugatnémet állam szuverenitásáról (Párizs, 1954. október 23.). Legújabban az 1995. március 19-én, Párizsban aláírt magyar–szlovák alapszerződés.

Befejezésül határozottan le kell szögeznünk: az Európai Unió örök szégyene, hogy 2004-ben Szlovákia (és Csehország) úgy csatlakozhatott a közösséghez, hogy a Beneš-dekrétumokat nem kellett eltörölniük, és azok továbbra is a jogrendjük szerves részét alkotják s durván megkülönböztető szellemiségük napjainkban is tovább él.

* * *

Botlik József, dr., kisebbségkutató, történész (PhD), a Pázmány Péter Katolikus Egyetem bölcsészkarának ny. docense, Szőnyben született 1949-ben. Négy évtizede foglalkozik az 1920. június 4-i trianoni békediktátumban a magyar államtól elszakított magyarság viszontagságos történetével. E tárgyban eddig 21 könyve (kettő az USA-ban angol nyelven, valamint két kötete CD-ROM változatban is), több mint 200 tudományos publikációja jelent meg és 80 különféle önálló rádió- és televízió-műsort készített. Elsődleges kutatási területe Kárpátalja, de műveiben figyelemmel kíséri a felvidéki, az erdélyi, a délvidéki és az őrvidéki magyarság helyzetének alakulását is. Legutóbbi fő művei: *Eduard Beneš and Podkarpatská Rus. Hungarians, Rusins and Czechs in Subcarpathia 1919–1938/1939*. Corvinus Publishing, 2008. Printed in the United States of America.; *The Fate of Western Hungary 1918–1921*. Buffalo–Hamilton, 2012. Matthias Corvinus Publishers.; *Az őrvidéki magyarság sorsa 1945–1989*. Kitekintéssel 2014-ig. Vasszilvágy, 2015. Magyar Nyugat Könyvkiadó.; *A remény-nyel győzködjük magunkat. Magyarok a délszláv háborúban (1991–1998)*. Budapest, 2015. Keskenyúton Délvidéki Tragédiánk 1944–45 Alapítvány.; *A nemzetpolitikus Bartha Miklós (1848–1905)*. Különlenyomat: *Bartha Miklós Összegyűjtött Munkái*. Első kötet. Sajtó alá rendezte: Samassa János dr., Szmertnik István dr., Sztankovits Ferencz dr. Budapest, 1908. című hasonmás kiadásából p. I–CXXVIII. Kiadja a Lakiteleki Tölgy Alapítvány a Rugonfalvi Református Egyházközség részére. Lakitelek, 2016.